

Tionde roten, tomt 9

Kvarteret Klädespressaren

Tjugonde roten 1637–57v

Elfte roten 1657h–70

Östra Lilla Hamnens östra

sida mellan Spannmåls- och

Kvarnbergsgatorna

Ungefär på denna plats i mantals- och kontributionslängder har det tidigt funnits karduansberedare, ehuru det givetvis är svårt att exakt bestämma, var de bodde, vid östra hamnen eller Klädesmakaregatan (*Joakim Cardiwansmakare* 1643–45, *Michel Primme* 1647–57, *Herman Hopp* 1666–70).

Vid överrätten den 4.10.1666 begärde *Hans Ellers* i Hamburg exekution och värdering av rådmann *Ullrik Steinkampfs* karduansberederihus, i vilket han var immitterad genom underrättens dom på grund av sin fordran hos Steinkampf. Denne begärde uppskov till våren. Den 5.10.1666 Ullrich Steinkampf Kungl. Maj:ts brev av den 5.8.1665, varigenom han under sex års tid frikallades från alla sina kreditors fordran. Den 18:e i samma månad lovade Steinkampf betala Hans Ellers med järn. Den 25.8.1670 berättades det att Ullrich Steinkampf innevarande dato hade till *Hans Jung* och Hans Ellers i betalning upplåtit sin del i den tomt, där karduansberederiet före detta hade varit.

Bland magistratens koncept finns en handling daterad 23.9.1670 kallad ”Förklaring till Hans Kungl. Maj:t ang rådmannens Ulrich Steinkampfs Sollicitationer om ett stycke av stadens jord till ett kardewnsbrukz inrättande samt restitution av dess reducerade lön, och sådan i ansende till hans af wådelden lidne skada”. (Det talas om 50 morgenland).

”För en rum tid sedan åtte bem:te Ullrich Steinkampf två trediedelar uthi ett Corduansberederij här i staden, och een hans intressent och medborgarre en trediepart: När nu detta wärcket af sig sielf föll och ödelades, och Steinkampf straxt der efter sin credit medh handel hwarken innan eller uthan Landz kunde ehrhålla är hendt, att så wäll han som hans intressent för medellöshet skuld Corduansberederiet till sine creditorer hafwa måst afstå, så att Steinkampf icke kan klaga Corduansberederiet genom branden ödeladt wara, emedan det långt tillförene war kreditorene tilldömt. Han hafwer och icke så stoor skada i sidste wådelden lidit som angifwit är, emedan den eene gården han ägde, såsom det wisseste stod hans barn i försäkring och underpant för deras möderne, 2 400 rdr och dhe således den största skadan der uthi tagit. Steinkampf kan alt der före intet employera dhe begiärade 50 morgenland af staden till Corduansberederi, som nu intet mer är till, icke heller kan af honom upprättas af mangel af medel och credit för honom. Till hans löhns augument skulle man gärna önska att medlen kunde sig sträcka alldenstund wij stå under en stor bygning af publike huus, och intraderna nu icke så kunna wäxa som för detta. Der det framdeles kan låta sig göra skola wi icke underlåta Eders Kongl:e Maj:ts allernådigste befallning i werket ställa, der med också ihugkommandes dhe andre hans medbröder, som wid trägnare arbete sittia i stadzrådhet och i det hoppet än lefwa wid bättre tillstånd blifwa behulpne.”

Den 14.9.1671 lät handelsmannen Hans Ellers från Hamburg (fullm. *Antonis Haydorn*) lagbjuda en tomt, som af Ulrich Steinkampf transporterats honom för skuldfordran på 300 rdr, belägen intill Östra Hamnen mot Lilla Bommen.

EIIa:4: Köpebrev på tyska, daterat Göteborg 12.11.1672 mellan *Anders Hansson*, borgare och handelsman, å ena sidan och *Jürgen Christman Voltzer*, borgare och gästgivare å andra: Jürgen Christman Voltzer var fullmäktig för herr Hans Ellers, handelsman i Hamburg, som ”verkauft desselben beijde Hauss Playije am oster hafen beijm kleinen Baum zwischen Olof Ambrussen Hauss gegen der süder, und der Laken beseiters gegen der Norder-seijten gelegen so ihm herrn Ulrich Steinkamp A 1671 durch rechtmässiges geruftliches urteill zu erkannt och transportiret worden”. Priset var 150 rdr. I brevet talas om Anders Hanssons tidigare tjänare *Peter Thorsson*.

Släkten Lake härstammade från en *Tore Svensson Lake*, som 1637–52 bodde i rote 16, troligen redan då i 10.10, där hans söner (?) *Olof Torsson Lake* och *Rasmus Lake* båtsman senare bodde. Olof Lake bodde där från 1674. Han var gift *Margareta Månsdotter*. Han omtalas icke i längderna för 10.9 men kan vara den ”Laken”, som omtalas i ovanstående köpebrev.

Det återstående tredjedelen i karduanberedarehuset ägdes av handelsmannen *Nils Danielsson*, som stod i skuldförhållande till en annan hamburgare *Carsten Müller*. Nils Danielsson hade varit skyldig honom 2 300 rdr: nu återstod i november 1666 534 rdr. Nils Danielsson ville anslå 31 2/3 tunnor av kronans licentsalt till betalningen, men de beräknades endast till 190 rdr värde. Nils Danielssons tredjedel i karduanberedarehuset ville icke Carsten Müller antaga utan föregående värdering, varför magistraten den 8 nov förordnade *Hans Bergesson*, *Henrik Johansson*, *Anders Tüchler* och *Mats Bergesson* att värdera tredjedelen, som förklaras vara ”in emot Lille Bommen belägit”. Den 12.11.1666 klagade Carsten Müller över att Nils Danielsson hade rest från staden trots arrest på grund av. Han begärde licentsaltet och det trävirke (”plancker och dehler”), som skulle täcka återstoden av skulden. Pres. *Magnus Gripenclo* förklarade sig av hövlighet icke ha använt sig av stadsskulden utan av stadsbudet för att säga till Nils Danielsson att icke resa från staden förrän han hade betalt Carsten Müller. De tillförordnade värderingsmännen för karduanmakarehuset hindrades i sin värdering av att husets tomt icke sträckte sig så långt in i kvartret som de andra där bredvid liggande utan till en del upptogs av Mäster *Siwert Volckwerts* där intill liggande gård. Ägarna till karduanmakarehuset ansåg sig ha fått platsen till skänks av Magistraten. Men Mäster Siwert Volckwert visade sitt fastebrev för Rätten uppå den näst intill angränsande tomten, varmed han redan tidigare avvisat den andre ägaren av karduanberedarehusets klander. Varigenom han ”sin för gjäld undfångne Lagbudne och lagståndne gård i dess längd och bredd hade oförryckt allt her till behållit hawer” (dvs hittills fått behålla sin för skuldfordran erhållna lagståndna gård utan intrång i vare sig längd eller bredd).

I domkyrkans tomtöreslängd står rådman Ulrich Steinkampf ännu 1670–72 som ägare. Innehavaren *Per värderare* 1673 (son till *Torsten värderare* och en jordegumma omtalad i kämnärrätten 7.7.1692) är identisk med *Per Torstensson Hwal*, som var rotemästare 1676–81. Han betalade för två tomter. Han avlade borgared den 13.3.1676.

Peder Torstensson Hwal fick den 9.8.1676 fullmakt att vara torgfogde och tillsyningsman ”emdan wij icke uthan största misshag see och förnimma, huruledes stadens borgerskap twärt emot Lag och våra tillförene publicerade edicter och placater alt fort framhärdar uthi olofl förkiöp, Rijf- och slijtande in och uthan stadsportharna, hwar ey (?) sådant anten straffas eller förbiudes, ther dock likwäll sådant oskick till intet annat tienar än wahrurnes stegrande och nähringens af-tagande” (Ba:4). Peder Torstensson Hwal var också hamnfogde. Den 16.5.1685 arrenderade Pe-

der Torstensson Hwal laxfisket vid Högen (Almquist Gbg historia II s 103). Arrendet blev emellertid av kort varaktighet, ty 1686 eller 1687 avled Hwal. Vid kämnärsrätten 16.9.1687 vände sig Pehr Hwals änka genom sin son *Anders* mot *Meretta Andersdotter*.

Måns Larsson i Kåhög lät den 9.2.1691 första resan lagbjuda sin tomt, som han köpt av Peder Torstensson Hwals änka för 90 rdr courant. Den anges den 17:e i samma månad ligga mellan *Olof Krok* å södra sidan och Hwals änka i norr.

Den andra tomten pantsatte Per Torstensson Hwals änka *Margareta Pedersdotter* den 30.5.1691 till sitt och sina barns uppehälle till *Kerstin Andersdotter*, sal befallningsmannen *Hans Arvidsson Kullmans* (?Rullmans?) änka. Handlingen undertecknades av *Arvidus Brunelius*, boktryckaren *Jöns Rahm* och *Casanus Petri Hwal*. Christa (Christina) Andersdotter (alltså ovannämnda Kerstin) lånade i sin tur av *Sven Michelsson Trädgårdsmästare på Sävenäs* och pantsatte den 1.11.1694- (enl. AII b:4) f d Pehr Hwals gård, som hon nu ägde (*Christopher Wästman* var vittne). Eller som det heter i obligationen. För lån av 300 d smt pantsatte hon sin ”af Lofl Magistraten tilldömda hus och gård, som för detta sal Pehr Hwal possiderat och jag till dess efterlättna Enkia betalt och mig tillhandlat hafwer.”

Den 21.2.1695 förklarade Per Torstensson Hwals änka *Margareta Andersdotter* att hon ville inlösa sin gård från hustru *Kerstin Andersdotter*, som hade köpt den.

Sven Mikaelsson Trädgårdsmästare tackade den 5.3.1696 för att magistraten hade uppsagt hyresmännen i *Kerstin Andersdotters* gård, som hon pantsatt honom och banken. Han ville ha värderingsmän till ”samma hus och tomter” (EIIa:12). Redan den 25.11.1695 lagbjöd *Sven Mikaelsson Trädgårdsmästare* första resan hus och gård vid *Lilla Bommen* *Kerstin Andersdotter* tillhörig för 260 d smt.

Jacob Maull begärde 14.12.1708 (EIIa:21) exekution på borgaren *Bryngel Andersson* för de pengar han borde betala för sin *aktertomt* till staden för de tolv år han ägt tomten. Vad som skulle betalas var:

tomtöre

bakugnspengar

sammanskott

inkvarteringsavgift – sammanlagt 66 d smt. Det rörde sig om den lilla akterplats, som sal befallningsman *Hans Kullmans* efterlättna änka hustru *Kerstin Andersdotter* övertagit av sal *Pehr Torstensson Hwals* änka *Margareta Pedersdotter* 1693 den 9 febr. Den var då värderad till 460 d smt. Den hade av *Kerstin Andersdotter* den 26.5.1696 transporterats på *Bryngel Anderssons* svärmoder *Anna Olufsdotter Hising*, som hade betalt till Kungl. Maj:ts Bancokontor i Göteborg och trädgårdsmästaren på *Sävenäs* *Sven Mikaelsson*. Uppbud hade skett i december 1696. Den hade upptagits av träsk och moras och uppfyllts av *Bryngel Andersson*. Där bodde också 1696 (men ej 1697) *Nils Schruuf* (se 10.12).

Den 24.11.1722 visade framlidne *Bryngel Anderssons* änka *Brita Månsdotter (Carlbom)* ett av hennes mor *Anna Olufsdotter (Hising)* den 26.5.1696 ingånget köpekontrakt över hustru *Annas* hus och gård med dess akterplats bestående i en krydd- och kålgård därintill liggande vid östra hamnen och *Lilla Bommen* emellan hustru *Anna Olufsdotters* bebyggda gård å norra och hennes obebyggda gård å södra sidan, som hustru *Anna Olufsdotter* köpt för 687 daler 11 öre smt courant. Den 26.12.1696 hade hon fått magistratens fasta på köpet. *Anna Olufsdotter* hade lämnat en

påskrift på köpekontraktet, att det hade ingåtts på hennes avlidne måg Bryngel Anderssons vägnar och att summan 687 d 11 öre smt hade betalats med hans egna pengar. Denna påskrift var daterad 25.5.1722.

Tomterna 9 och 10 har tillsammans en mycket oregelbunden form, enligt den kartbild som Hallbergers kvarterskarta ger. Från Östra Hamngatan räknat sträcker de sig längre österut i kvarteret än de mot hamnen vettande tomterna i övriga kvarter öster om Östra Hamnen. Detta torde bero på att kvarteret icke var inritat i stadens av Kungl. Maj:t fastställda första design, som bara upptar fyra, medan 1790 års karta upptar fem. När medlemmarna i Måns i Kåhögs familj ägde tomterna 10.6 t o m 10.10 tycks den ha fördelat tomtmarken sinsemellan efter eget tycke. 1790 års karta visar tomterna 9 och 10 sammanslagna, men tomt 9 bör rimligen vara den nordligaste. Den tillhörde 1696 Måns i Kåhögs änka, som betalade tomtöre här för två tomter. 1699–1700 kallas den Måns i Kåhögs gård och 1704–06 änkans, med tomtantalet 2 1/2. Samma tomtantal anges för *Johan Roth* (se 10.7), som tagit svärmoderns plats i tomtöreslängden.

Men området närmast grannen i söder *Assmund Swahn* var länge ödetomt och tillhörde änkan *Anna Olofsdotter i Kåhög*. Magistraten skrev till Kungl. Göta Hovrätt följande om denna ödetomt den 5.4.1709 (Ba:18):

”1. Hwad de hinder och intrång angår, som hustru Anna Kåhög berättar sin granne Assmund Swaan henne tillfogat hafwa, i det han en god deel af denna ödetompten sig skall bewillat hafwa. Så synes fuller af den upprättade Landtmätare Chartan, att den som anlagt hans huus, har mitt uppå något utdraget det, att Weterummet är betaget, som till båda tompternas Commoditet borde varit lemnat öppet för taekdräppets skull, hwarutinnan han dock för sin person oskyldig wara lærer, emedan huset varit således satt, innan han blef ägare deraf.” – Detta kan rättas med tiden. Magistraten veterligt hade Anna Kåhög aldrig tidigare klagat däröver, ”innan Fiscalis ratione officij på Ödetompten talat hade, och der det icke skedt, utan hon alt framgent fått låf att bruka Tompten till en Kåhlhage, såskulle Swaans hus intet stådt henne för när, och när man får see, hwem som blijr ägare af Ödetompten, som Confiscabel förklarad är, och staden hemfallen, så kan den quastionen om missbyggnad på något sätt afgjord blifwa”.

2. Anna Kåhög kunde enligt magistraten icke med skäl förebära någon fattigdom som orsak till att hon ej bebyggt ödetomten, ”eftersom hon i sitt änkestånd utom denna ödetomten hade suttit behållen med vacker fast och lös egendom, och en god näring, och ändteligen kunde hafwa bebyggt tompten, om hon så ärnat hade. Många hundrade, hwilka hade varit fattigare än hon, hade medlertid byggt på sine Tompter med wackra huus. Ocj ånskönt desse krigsåren fallit beswärlige, så kunde hon dock under de 10 år, som hon förut ägde Plätzen, innan Kriget inföll utan synnerlig afsaknad hafwa henne bebyggt eller om hennes oförmögenhet varit så stor, då i Föllie af Kungl. Förordningar uplåtit henne till någon annan, som därtill willia och Förslag ägde, emedan Tompten för sin belägenhets skull intill Hambnen och wattnet, alltid dock funnit sin köpare. Därtill hade hon varit så mycket mer befogat, som hon ännu aldrig med Rättens minne gjort någon Disposition eller Tilldelning åt sina Barn.

Att ock fleere Tompter än hennes i många år legat öde, det är en oseed som sträfwat emot Kungl. Förordningar och fallet Magistraten misshagelig, hwarföre wij ock offentelige Publicationer låtit warna äganderna öfweralt, att giöra sin skyldigheet och för olägenheet till wara taga.

3. Will fuller hustru Anna Kåhög inwända, att hon de applicerade Förordningarne aldrig hört, wetat eller förstådt, eller blefwet därum antydd eller åtwarnat. Men som hon icke så Eenfalldig är, att hon inte wettat, att Tompterne i staden till den ändan utdelte varit, att de bebos och bebyg-

gas borde, och med sine ögon see kunde, att andre således giort. Så har ock Rätten genom offentlig förkunnande af Predikostolarne låtit påminna Wederbörande, hwilke obebyggda Tompter ägde, att de motte rätta sig sielfwa i saaken, så att hon eller andre icke af okunnighet eller ignorantia Legis, beskydde kunna — Ty hon har all den tiden allena erlagt Tomptören för sielfwa Platzen, som föllier grunden efter från Stadens första begynnelse, men andre onera Publica, som deraf flyta kunnat och bordt, om Tompten waret bebodd, nembligen Contributions- Inquaeterings-, Sammanskotts-, Båtzmans och Bakugnspenningar äre därigenom förlorade, förutan Wacht och wård med annat mera, som Publicum saknat hafwer.

4. Att hustru Annas måg Johan Root tänckt uptaga och bebygga denna Tompten, det lastar man intet. Men det skedde sedan Laga åtaal genom Fiscalen giordt bkef, och Stadsens Rätt funderad war, till undwijkande af det upwuxna klandret och har inen likheet med en dess granne Anders på Gallejans Tompt till hwilkens bebyggande han hade anstalt giort, förrän Fiscalens åtaal inföll och den nu med ett wackert huuszirat hafwer, så att omständigheternw i det fall olika warit och altså olika resolutioner dem utfallne äre men att denne Tompten har warit hans hustrus Fäderne- arf, det tro wij icke med något authentiet Document bewijsas eller erhållas kunna. För Anders Bengtssons ödetompter woro ock andre skiäl, hwaraf i anseende de frikände blefwe, och kan intet lända hustru Anna Kåhög till hennes hielperede nam minima circumstantia variat Casum, och skulle icke warit oss emot, om hustru Anna iemwähl å sin sida hade kunnat sådane orsaker (anföra)--

5. Det yttersta, som hustru Anna Kåhög till denna Ödetomptens bibehållande betienar sig af, är det, att hennes mågh een kort tid tillbaka warit Possessor deraf, och hon under hans disposition icke har legat i 3:ne år öde. Men Magistraten var okunnig om att han ägde den, emedan han huarcken wijsat köpebref, begärt upbud eller taget stadens fasta deruppå.” Man ansåg därför att hon med detta föregivande ”allena wille bemantla sitt eget förseende och eftersättiande af Kongl Förordningars hörsammande”. Man hänvisade till kungliga förordningar av 1624, 1650 och 1675.

Den 12.7.1709 begärde magistraten tillbaka av Göta hovrätt en Geometrisk Charta över hustru Anna Olofsdotter Kåhögs tomt och ”de andra der intill belägna Paltzar, som visade Situationen, Bredden och Längden iämte (Assmund Swans) missbyggnad”. Tvisten mellan stadsfiskalen och hustru Olufdotter hade avgjorts i all vänlighet, men tvisten om Assmund Swans missbyggnad återstod.

Den 8.4.1709 förklarar Johan Roth sitt missnöje med den resolution, som den 23.11.1708 hade avsagts i rådhusrätten om en liten tomt, som hans hustru hade erhållit i fäderne och som låg vid Östra Hamnen men som hade förklarats förbruten, då den ej var bebyggd. Han hade nyligen erhållit burskap i staden. Han hade för länge sedan beställt allt byggnadsmaterial till tomten. Den hade betecknats som hustru Anna Olufsdotter Kåhögs ödetomt vid Lilla Bommen. Den 1.12.1708 hade den värderats till 260 d smt av borgarna *Sven Muus, Jacob Kraft och Olof Olsson Flybach*.

Hos Johan Roth bor 1710 *Lars Månsson Carlbom*.

Skattningslängden för 1715 upptar på denna plats för Johan Roth ett tomtvärde 330 d smt, värda 400 och lösöre för 350. Det var alltså här och icke ”på hörnet” som Johan Roth bodde.

Sahl Johan Roths änka bodde i gården 1717 med amman *Anna*

Larsdotter.

Fredrik Olders står för gården 1720. Den kallas 1724–25 handelsman Roths arvingars (andra) gård.

1730 har Johan Roths svärmor Anna i Kåhög övertagit ansvaret för tomtöret. (Bouppteckning efter Roths änka *Catarina* ägde ju rum redan 19.10.1721). Denna Anna Olofsdotter Hising efterlämnade 1733 hus och tomt vid Lilla Bommen mellan Hörnhuset (10.7) och madame (*Brita*) *Carlboms* gårdar (10.10) samt en baktomt åt vallen, 782 d smt, sammanlagt 1777.26 d smt, som arvingar nämnas Brita Carlboms dotter, som var gift med språkmästare *Johan Christoffer Spindler* (se 10.10). Av *Catarina Carlboms* döttrar med Johan Roth var *Anna Cajsa* och *Sara* gifta med respektive kapten *Lorens Brander* och stämpelmästare *Nicolaus Kollinius* och den tredje, *Mariana*, ogift men gifte sig senare med Kaptenen i Ostindiska Kompaniets tjänst *Fredrik Pettersson* (eller *Pieters*), död 19.4.1784. Kapten Lorens Brander bodde 1730 hos Anna i Kåhög.

1737 betalades tomtöret av skepparen Fredrik Pettersson och stämpelmästare Nils Kollinius gemensamt. Men den 7.3.1737 lät *karduansmakaren mäster Erik Westerberg* uppbjuda ett hus och gård med dess tillhörigheter vid Lilla Bommen, som han köpt av stämpelmästare Nils Kollinius och skepparen Friedrich Pieters för en summa av 400 d smt. Köpebrev hade utfärdats den 1 jan samma år.

Stadskassören Nils Kollinius klagade i en skrift över att hans hustrus moster madame Brita Carlbom hade till sin måg, språkmästaren herr *Johan Christopher Spindler*, sålt halva delen av den baktomt, som tidigare hört till Collinii framtomt samt ytterligare en halv baktomt liggande därintill för 200 d smt. Dessa två halva baktomter hade Spindler strax därefter sålt till karduansmakare Erik Westerberg för 320 d smt. Kollinius ansåg sig vara närmaste bördeman å sin hustrus sida och dessutom äga naborätt till tomterna. (Gbg RR 21.6.1740 EIIb:40).

Karduansmakaremästare Erik Westerberg hade fått burskap 29.4.1735 och fick privilegium på sitt garveri 31.1.1738 (mag reg 1776). Vid bouppteckningen 23.9.1748 efter hans första hustru *Anna Katarina Pihl* (död barnlös och dotter till murmästare *Anders Pihl*) ägde Erik Westerberg hus och tomt vid Lilla Bommen med en inmurad kopparkittel samt en liten kopparbrännvinspanna, 1 500 d smt, en spegel med en glasram och förgylld krona samt hudar och skinn för 975, 24 d smt.

Erik Westerbergs andra hustru blev stadskassören Nils Kollinii dotter *Anna Catarina*. Westerberg svarar för gården ännu i tomtöreslängden 1770. Efter hans död gifte Anna Catarina Kollinius om sig med kronobefallningsman *Jonas Simberg*, vars hus och gård vid Lilla Bommen utauktionerades den 3.8.1773.

Antingen blev det ingen köpare den gången eller fick den nye köparen snabbt nog avstå från gården. Den 31.5.1774 inropades gården av *karduansmakaremästare Jonas Holmberg* för 3 425 d smt. Före sin död hade Jonas Holmberg den 28.10.1777 överlåtit gården på sin måg, *karduansmakaremästare Petter Rehnström* (gift m *Gunilla Holmberg*, död 27.1.1834). Rehnström lät den 12.1.1778 första gången uppbjuda ett i stadens fjärde kvarter vid Lilla Bommen emellan herr kassören *Assmund Ådahls* å norra och språkmästare Spindlers å södra sidan belägna hus och gård.

Karduansmakaremästare Petter Renström var född 29.10.1739, fick burskap i Göteborg 28.4.1775 och efterlämnade vid sin död (bou 2.5.1807) 2 929 rdr bco, därav ett grundmurat stenhus med tomter nummer nio-tio vid Lilla Bommen, 6 000 rdr (Berg II:1-2, 333).

Om en hans son *Jonas Rehnström*, som avled barnlös 9.2.1817: se 10.14 (Berg II:9-10, 113).

Lorens Borelius, som 20.1.1792 blev kriminalnotarie i kämnärsrätten efter *Anders Jacob Busck*, civilnotarie 1794, överskult 21.9.1795 och stadsfiskal med titel assessor, avled 19.11.1827. Han efterlämnade (bou 15.2.1828) grundmurat tvåvåningsstenhus med tomter 9-10 i kvarteret (?) vid Lilla Bommen, 4 400 rdr bco. Gift med *Helena Lundberg*, död 1.6.1831 (Berg II:1-2, 333).